

Summary

Panova I. Legal status of the elder as an elective official of local self-government.

In this article the legal status of old age as an official of local self-government is investigated. The author separately considers the procedure for acquiring the status of an old man, his powers, functions, legal guarantees of the realization of his rights, as well as his responsibility.

Key words: senior official, local self-government official, local government, territorial community, old town district.

УДК 342.4

С.Д. БОГДАНОВА

Сніжана Дмитрівна Богданова, аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

КАТЕГОРІЯ «ВЗАЄМОДІЯ» ЯК ФАКТОР У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Сучасний світ не може існувати без взаємодії його складових, що є запорукою його прогресивного розвитку. Таке явище пояснюється тим, що взаємодія – це не тільки взаємний вплив кількох об'єктів або суб'єктів один на одного (такий вплив може мати й руйнівний характер). З точки зору прогресу взаємодія повинна мати характер взаємної підтримки для ефективного забезпечення існування єдиного цілого.

Складність категорії «взаємодія» обумовлюється наявністю різних підходів щодо її розуміння залежно від певної сфери, в якій здійснюється розумова діяльність людини та напрямків конкретної галузі використання.

Нині правового регулювання конституційно-правових відносин у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, реалізації правосуддя, визначення територіального устрою та в інших напрямках вказує на необхідність забезпечення вітчизняної науки конституційного права теоретичним обґрунтуванням категорії «взаємодія». Дане розуміння повинно ґрунтуватися на тлумаченні сутності конституційно-правових норм, що здійснюють правове регулювання зазначених вище інститутів та закріплюють повноваження, саме через які й буде здійснюватися взаємодія між ними.

Саме тому вагомим аргументом на користь актуальності теми даного дослідження є недостатній рівень та фрагментарність розкриття юридичної природи сутності конституційно-правової взаємодії учасників конституційно-правових відносин у сучасній науці конституційного права з точки зору сприйняття категорії «взаємодія» як взаємозв'язку та взаємопідтримки даних суб'єктів.

Розвиваючи правову науку, сучасні вчені тією чи іншою мірою торкалися теми розкриття правової сутності категорії «взаємодія». Так, висвітленням даного питання займалися такі вчені, як О.В. Батанов, Н.П. Гаєва, Б.П. Андресюк, Ю.А. Юдін, С.П. Черних, В.Н. Фесюнін, В.Д. Пчолкін, Ю.А. Хантю, Ю.С. Назар, С.К. Гречанюк, В.Ф. Мелешенко та інші.

Оскільки сутність категорії «взаємодія» у конституційному праві має особливий характер, спираючись на конституційне регламентування відносин, що виникають у процесі реалізації конституційно-правових норм, існує нагальна потреба у визначенні сутності категорії «конституційно-правова взаємодія» з метою уникнення деформації розуміння її першочергового значення, що спрямовано на ефективну реалізацію кожного положення, закріпленого конституцією України.

Метою статті є розкриття основних ознак та сутності категорії «конституційно-правова взаємодія» через дослідження категорії «взаємодія» як філософського, загальноправового та конституційно-правового явища.

Для того щоб надати конституційно-правову характеристику категорії «взаємодія» відповідно до сучасної теорії конституційного права України та положень чинного законодавства, необхідно попередньо розкрити сутність взаємодії як виключно філософської категорії та визначити її поняття й характерні риси для юридичної науки на загальнотеоретичному рівні.

Виходячи з філологічних особливостей сучасної української мови, саме слово «взаємодія», відповідно до тлумачення словника української мови, необхідно розуміти як взаємний зв'язок між предметами дії, а також погодження дії між ким -, чим-небудь¹.

Потрібно зазначити, що «взаємодія» як філософська категорія визначає у широкому розумінні процеси впливу об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість і породження одним об'єктом іншого². Сама

філософія розуміє взаємодію як певний тип категорії відносин, що утворюють єдність речей та процесів почуттєвого світу³. У такому випадку взаємодія є одним із складових елементів матеріальної системи, в якій вона характеризується як специфічна, об'єктивна та універсальна форма руху і розвитку об'єкта.

Розкриття сутності категорії «взаємодія» у форматі базового та в той же час одного із найскладніших філософських понять є одним із ключових для пояснення процесів навколишнього світу та надання певної оцінки результатам відповідним процесам впливу. По-різному категорія «взаємодія» буде тлумачитися та розумітися у різних сферах професійної, творчої, наукової діяльності людини.

Говорячи про розуміння категорії «взаємодія» у контексті юридичної науки, як однієї зі складових соціально-гуманітарних наук, необхідно вказати, що на сучасному етапі розвитку вітчизняна правова теорія не має чіткого, універсального поняття категорії «взаємодія», що обумовлює тлумачення даного явища з розуміння конкретних видів та типів суспільних правовідносин, які є основним об'єктом дослідження правової науки у цілому.

Зокрема, з цього приводу можна назвати підхід В.Н. Денисова щодо визначення категорії «взаємодія» у сфері міжнародних правовідносин, що являє собою ототожнення прав і обов'язків основних суб'єктів міжнародного права – держав світу⁴.

С.П. Черних розкриває взаємодію як найважливішу та найбільш розвинену форму відносин між суб'єктами соціального середовища, основними ознаками якої є демократичний характер взаємодії зв'язків, наявність певної вигоди для усіх суб'єктів взаємодії, взаємна узгодженість у діях суб'єктів соціальної системи для досягнення наміченої цілі⁵.

На думку В.М. Фесюніна, взаємодія є взаємозв'язком, за допомогою якого суб'єкти справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу діяльності. Розкриваючи ознаки взаємодії, необхідно зазначити, що вона постійно відновлюється, формується і забезпечує систему відносин між партнерами⁶.

В.Д. Пчолкін вказує, що взаємодія – це заснована на спільній власності цілей і завдань та погоджена часом, місцем і змістом визначена законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки⁷.

На думку Ю.А. Хантю, взаємодія є процесом взаємовпливу та взаємодоповнення діяльності суб'єктів⁸.

Варто зазначити, що в юридичній науці існують позиції розуміння категорії «взаємодія» як публічно-правового явища, що притаманне насамперед управлінським процесам у державі. Відповідно через такий підхід, на думку С.К. Гречанюка, який визначає взаємодію, як управлінську категорію, вказує, що вона визначає закономірності й особливості організації внутрішньо системної і внутрішньоструктурної взаємодії правоохоронних органів, а також їх взаємодії з державними і недержавними формуваннями⁹.

Також у контексті підходу з точки зору управлінської теорії пропонує власне бачення категорії «взаємодія» Ю.С. Назар, визначаючи її як певного роду управлінський процес, що полягає у діяльності суб'єктів, які впливають один на одного та на об'єкт засобами і методами, що властиві кожному учаснику, для досягнення спільної мети¹⁰.

З даного приводу вдале визначення категорії «взаємодія» надає вчена Н.П. Гаєва, яка зазначає, що взаємодія може означати як взаємний зв'язок двох явищ, так і їх взаємну підтримку. Автор підкреслює, що з позицій юридичного тлумачення взаємодія теж пов'язується із взаємним зв'язком та взаємною підтримкою будь-яких сторін при розв'язанні спільних завдань, урегульованих правом, що здійснюється як однією, так і іншою стороною. У свою чергу, поняття «взаємний зв'язок» є збірним, яке включає: 1) взаємну повагу та узгодження інтересів сторін; 2) взаємообумовленість процесів впливу однієї сторони на іншу; 3) об'єднання зусиль сторін для вирішення того чи іншого питання, тобто організація спільних дій; 4) взаємоконтроль¹¹. Ми приєднуємося до даної точки зору науковця.

Таким чином, аналізуючи представлені підходи, можна надати загальне визначення категорії «взаємодія» як правового явища, а саме розуміючи його як складовий процес впливу врегульованих нормами законодавства суспільно-правових відносин між певною кількістю їх учасників, який має чітку мету та завдання в окреслений період часу, способи та методи їх досягнення, що виражаються через зміст наявних повноважень та компетенцій учасників відповідних суспільно-правових відносин. Відповідно до даного визначення можна окреслити притаманні категорії «взаємодія» як суто правової категорії: взаємодія є елементом суспільно-правових відносин, якій виражається у можливості впливу учасниками даних відносин один на одного; під впливом взаємодії необхідно вважати процес координації між учасниками відповідних суспільно-правових правовідносин.

Відповідний вплив буде залежати від характеру даних правовідносин – будуть вони вертикальними чи горизонтальними; для будь-якої взаємодії в суспільно-правових відносинах характерна наявність поставлених мети та завдань, що є результатом реалізації функціонування певної галузевої системи суспільно-правових відносин; межі реалізації взаємодії окреслені способами та методами, які закріплені у нормах законодавства та визначають загальний обсяг повноважень і порядок їх реалізації та ієрархічну будову, та характеризує особливості взаємодії у сфері публічно-правових чи приватноправових відносин.

Зазначивши загальну характеристику категорії «взаємодія», притаманну всім галузям вітчизняного права, з урахуванням точок зору вчених-правників, постає питання щодо особливості категорії «взаємодія» у конституційному праві та сфері конституційно-правових відносин в Україні.

Попередньо нами було проаналізовано, що у філософському розумінні категорія «взаємодія» є ніщо іншим, аніж процесом впливу одного суб'єкта/об'єкта на інший. Водночас при розкритті сутності підходів загальної характеристики категорія «взаємодія» ми могли звернути особливу увагу на те, що процес впливу присутній у всіх видах суспільних правовідносин незалежно від конкретної галузевої спрямованості у сфері права останніх. Все це дає можливість визначити наявність взаємодії як процесу впливу і в конституційно-правових відносинах, що за своєю сутнісною ознакою є суспільними відносинами, які урегульовані конституційно-правовими нормами та спрямовані на забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Особливістю реалізації взаємодії як процесу впливу у конституційному праві є наявність певних конкретних суб'єктів – учасників конституційно-правових відносин, які здійснюють покладені на них права та несуть відповідні юридичні обов'язки або своєю правоздатністю породжують певні правові стани¹².

Одне з найбільш вагомих визначень самих суб'єктів конституційно-правових відносин надав В.Ф. Мелашенко, відповідно до якого суб'єктами конституційно-правових відносин є учасниками конкретного правовідношення, які виконують покладені на них права та несуть відповідні юридичні обов'язки або своєю правоздатністю породжують певні правові стани¹³. У даному випадку потрібно вказати, що для суб'єктів конституційно-правових відносин встановлюється певний обсяг повноважень, результати реалізації яких досягаються шляхом впливу на інших суб'єктів. Зміст відповідного впливу за обсягом повинен відповідати обсягу повноважень, якими наділений певний учасник конституційних правовідносин.

Дане розуміння буде зводитися до того, що за своїм змістом категорія «взаємодія» буде мати різні ступені впливу, а з урахуванням переважно імперативного характеру конституційно-правових відносин та публічно-правових відносин у цілому, взаємодія за своєю природою в конституційному праві буде характеризуватися певною залежністю одного учасника від іншого, за якої діяльність та рішення останнього будуть прямо чи опосередковано впливати на стан першого.

Варто зазначити, що важливу роль у справі забезпечення категорії «взаємодія» в конституційному праві та у сфері окремих конституційно-правових відносин відіграють загальні принципи конституційного права України, що мають своє відображення як у нормативно-правовій формі, так і обґрунтування з точки зору загальної теорії конституційного права та сучасної конституційно-правової доктрини України.

Крім того, необхідно зазначити, що Конституційний Суд України у Рішенні № 17-рп/2004 від 18 листопада 2004 р. вказав, що здійснення державної влади на засадах її поділу не виключає взаємодії органів державної влади, однак така взаємодія має здійснюватися з урахуванням вимог ст. ст. 6, 19 Конституції України, відповідно до яких органи державної влади зобов'язані діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України¹⁴.

В Україні на конституційному рівні закріплені: існування парламенту – Верховної Ради України, як єдиного законодавчого органу в державі (ч. 1 ст. 75 Конституції України); посади Президента України – глави держави, який виступає від її імені та є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 Конституції України); Кабінету Міністрів України, який є вищим органом у системі органів виконавчої влади та здійснення виконавчої влади в областях і районах, містах Києві та Севастополі місцевими державними адміністраціями (ч. 1 ст. 113; ч. 1 ст. 118 Конституції України); судової влади, яка розподіляється на систему судів загальної юрисдикції, що діє в рамках відповідного законодавства (ст. 124, 125 Конституції України) та існування спеціального судового органу конституційної юрисдикції – Конституційного Суду України (ч. 1 ст. 147 Конституції України). Дані інституції державної влади є основними суб'єктами конституційної взаємодії, яка проявляється у різноманітних сферах повноважень: законодавчого процесу; установчої, організаційної, представницької та церемоніальної діяльності; здійснення контрольних повноважень тощо.

Таким чином, конституційно-правова взаємодія у системі органів державної влади є основною гарантією в реалізації покладених на них повноважень та розв'язання спільних завдань. Утім, можливість прояву конституційно-правової взаємодії у даному випадку буде прямо залежати від того, наскільки кожна відповідна гілка влади або конкретний його інститут буде націлений на дотримання конституційних принципів здійснення державної влади, а також при врахуванні фактору інтересу досягнення відповідної мети конкретними органами державної влади чи посадовими особами.

Важливі зміни в аспекті конституційної взаємодії пропонує конституційна реформа в Україні, яка має на меті внесення відповідних змін у чинне законодавство. У результаті конституційної реформи відбудеться реформа державного правління та перерозподіл повноважень президента, парламенту й уряду, що має на меті наближення механізму державної влади до найкращих стандартів держав-членів Європейського союзу та нове бачення сутності конституційно-правової взаємодії.

Отже, розкривши сутність категорії «взаємодія» як філософського, загальноправового та конституційно-правового явища, ми можемо вивести основні ознаки конституційно-правової взаємодії з точки зору науки конституційного права.

Основні ознаки конституційно-правової взаємодії: є складовою конституційно-правових відносин; характеризується як процес впливу відповідної кількості учасників конституційних правовідносин; конституційно-правова взаємодія як процес впливу за своїм ступенем має імперативний характер; є врегульованим конституційно-правовими нормами та положеннями вітчизняного законодавства; обсяг конституційно-правової взаємодії залежить від обсягу повноважень та компетенції учасників конституційно-правових відносин; результат впливу – зміни в існуючих конституційно-правових відносинах, правових станах їх учасників.

Таким чином, чітке розуміння сутності конституційно-правової взаємодії є таким фактором у діяльності суб'єктів конституційного права, який безпосередньо впливає на процес побудови України як правової, демократичної, соціальної держави та дієвого, розвинутого громадянського суспільства.

¹ Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / укладачі В.В. Яременко, О.М. Слінушко. – К. : Вид-во «Аконт», 2000. – Т. 1. – 910 с. – С. 259.

² Философский словарь. – М.: Наука, 1978. – С. 74.

³ Философский энциклопедический словарь. – М.: Инфра, 1997. – С. 66.

⁴ Юридична енциклопедія. – К., 1998. – Т. 1. – 669 с. – С. 79.

⁵ Черних С.П. Адміністративно-правові засади взаємодії органів державної влади України у сфері протидії організованої злочинності / С.П. Черних // Право і безпека. – 2010. – № 2 (34). – С. 117–122.

⁶ Фесюнін В.М. Організаційно-правові засади Державної взаємодії податкової служби з населенням: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / В.М. Фесюнін. – Х.: ХНУВС, 2007. – 187 с.

⁷ Пчолкін В.Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ / В.Д. Пчолкін // Проблеми взаємодії територіальних і транспортних органів внутрішніх справ у попередженні та розкритті злочинів: тези допов. наук.-практ. конф., 23 травня 2003 р. – Л., 2004. – С. 93–104.

⁸ Хантю Ю.А. Взаємодія органів внутрішніх справ з органами служби безпеки України у боротьбі з рейдерством / Ю.А. Хантю // Митна справа. – 2011. – № 4 (76). – Ч. 2. – С. 183–188.

⁹ Гречанюк С.К. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з публічними інституціями: моногр. / С.К. Гречанюк. – Ірпінь : Нац. університет ДПС України, 2011. – 400 с.

¹⁰ Назар Ю.С. Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук / Ю.С. Назар. – Л., 2006. – 210 с.

¹¹ Гаєва Н.П. Форми взаємодії органів державної влади і об'єднань громадян: теоретичний аспект / Н.П. Гаєва // Юридичні і політичні науки. – 2010. – № 49. – С. 133–140.

¹² Кутафин О.Е. Предмет конституционного права / О.Е. Кутафин. – М.: Юристъ, 2001.

¹³ Мелашенко В.Ф. Конституційно-правові відносини // Конституційне право України / В.Ф. Мелашенко ; за ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Наук. думка, 2000. – С. 65.

¹⁴ Рішення Конституційного Суду України від 18 листопада 2004 р. № 17-рп/2004 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-04>

Резюме

Богданова С.Д. Категорія «взаємодія» як фактор у контексті діяльності суб'єктів конституційного права.

У даній статті надано характеристику основних ознак та сутності категорії «конституційно-правова взаємодія» через дослідження категорії «взаємодія» як філософського, загальноправового та конституційно-правового явища.

Ключові слова: взаємодія, конституційно-правова взаємодія, державна влада, правові відносини, повноваження, взаємовплив, компетенція.

Резюме

Богданова С.Д. Категория «взаимодействие» как фактор в контексте деятельности субъектов конституционного права.

В данной статье предоставлено характеристику признаков и сущности категории «конституционно-правовое взаимодействие» путем изучения категории «взаимодействие» как философского, общеправового и конституционно-правового явления.

Ключевые слова: взаимодействие, конституционно-правовое взаимодействие, государственная власть, правовые отношения, полномочия, взаимовлияние, компетенция.

Summary

Bogdanova S. The category «interaction» as a factor in the context of the activities of subjects of constitutional law.

In this article characteristics of the features and essence of the category «constitutional-legal interaction» are given by studying the category «interaction» as a philosophical, general legal and constitutional-legal phenomenon.

Key words: interaction, constitutional and legal interaction, state power, legal relations, powers, mutual influence, competence.